

KS. ADAM JASZCZ

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

AJASZCZ@OP.PL

ORCID: 0000-0003-2282-1523

KLERYKALIZM JAKO ISTOTNA PRZYCZYNA REFORMY KANONICZNEGO PRAWA KARNEGO

DOI: <https://doi.org/10.12775/TiCz.2024.017>

Streszczenie. Powszechnie uważa się, że główną przyczyną nowelizacji Księgi VI KPK/83 stały się nadużycia seksualne w Kościele. Wśród przestępstw *contra sextum cum minore* są też takie, które wynikają z wykorzystywania wysokiej pozycji społecznej, jaką w wielu krajach posiadają duchowni. Ich specyfika wiąże się ze zjawiskiem klerykalizmu, którego sprzeczność z istotą Kościoła ukazuje w swoim nauczaniu papież Franciszek. Autor stawia tezę, że jest to istotną przyczyną nowelizacji Księgi VI, ukazując jego społeczne uwarunkowania. Przestępstwa wprowadzone do KPK/83 wskutek reformy mają na celu przewyciężanie klerykalizmu.

Słowa kluczowe: klerykalizm; Księga VI KPK/83, *Pascite gregem Dei*, nowelizacja kanonicznego prawa karnego.

Abstract. Clericalism as an Important Cause for the Reform of Canon Penal Law. It is widely believed that the main reason for the amendment of Book VI of the CIC/83 was sexual abuse in the Church. However, crimes *contra sextum cum minore* also include those that result from the exaggerated exploitation of the social standing that the clergy have enjoyed in many countries. The particular nature of these crimes is associated with the phenomenon of clericalism, which stands in contradiction with the essence of the Church as shown by Pope Francis in his teaching. The author argues that this has been an important reason for the revision of Book VI and supports his argument by explaining the social considerations of the phenomenon in question. The definitions of crimes introduced in the CIC/83 as a result of the reform are aimed at overcoming clericalism.

Keywords: clericalism, Book VI of the CIC/83, *Pascite gregem Dei*, amendment of canon penal law.

WSTĘP

Znowelizowana Księga VI Kodeksu Prawa Kanonicznego¹ dotycząca sankcji karnych została promulgowana na mocy konstytucji apostołskiej *Pascite gregem Dei* z 1 czerwca 2021 r.² Chociaż reforma kojarzona jest często ze skandalami pedofilskimi, których ujawnienie przypadło na dwie pierwsze dekady XX wieku, faktycznie potrzebę zmian dostrzegano już dużo wcześniej³. Prace ukończono po czternastu latach, podczas pontyfikatu papieża Franciszka, pogłębiającego nauczanie o sprzeczności klerykalizmu z istotą Kościoła⁴.

Występowanie wśród duchownych przestępstw związanych z wykorzystywaniem wysokiej społeczno-religijnej pozycji kapłana⁵ uprawnia do postawienia tezy, że klerykalizm jest jedną z przyczyn reformy kanonicznego prawa karnego. Aktualny stan badań ukazuje, że postawy klerykalne występują w Kościele niezależnie od kontekstu kulturowego i geograficznego. Niektórzy autorzy stwierdzają, że pokusa klerykalizmu przeniknęła do wszystkich przestrzeni życia kościelnego. Zauważają we wnioskach, że skutkuje to konkretną dysfunkcją: zamiast poszukiwać odpowiedzi na problemy, pojawiał się zamiar zabezpieczenia przed zagrożeniami poprzez akceptowanie i promowanie klerykalizmu. Opiera się on na domniemaniu, że duchowni, zwłaszcza celibatariusze, są „lepsi” od świeckich i dlatego

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), *Acta Apostolicae Sedis* (dalej AAS) 75 (1983), pars II: 1–317. Znowelizowana Księga VI: AAS 113 (2021): 537–555 (dalej KPK/83).

² Franciszek, *Constitutio Apostolica «Pascite gregem Dei» qua Liber VI Codicis Iuris Canonici reformatur* (23.05.2021), AAS 113 (2021): 534–637 (dalej PGD).

³ Por. PGD, 535; Juan Ignacio Arrieta, „L’influsso del cardinale Ratzinger nella revisione del sistema penale canonico,” *La Civiltà Cattolica* 161, nr 3851 (2010): 432–440.

⁴ Zob. Francesco Peloso, *Oltre il clericalismo: Preti, donne e laici nella Chiesa di Francesco* (Roma: Città Nuova 2020).

⁵ Szerzej na ten temat: Marie Keenan, *Child Sexual Abuse & The Catholic Church* (Oxford: Oxford University Press 2012).

przysługują im szczególne przywileje i szacunek⁶. Należy więc postawić pytanie o wpływ tego zjawiska na kanoniczne prawo karne.

1. KLERYKALIZM W SYSTEMIE PRAWNYM I JEGO PRZYCZYNY SPOŁECZNE

Jedna z encyklopedycznych definicji klerykalizmu opisuje go jako efekt rozwoju organizacyjnego instytucji religijnych, który należy wiązać z „ustanawianiem społecznego rozróżnienia między przewodnikami wspólnoty spełniającymi rolę kierowniczą a jej członkami, sytuującego jednych jako przełożonych, a drugich jako podwładnych”⁷. Kiedy takie rozróżnienie staje się problematyczne? G. Feliciani, na podstawie nauczania papieża Franciszka, posłużył się włoskim pojęciem *autoreferenzialità*, które oznacza zamknięcie i odnoszenie się do samego siebie. Autor uważa klerykalizm za fenomen redukujący, polegający na zamknięciu się we własnych strukturach, zaniedbywanie lub brak relacji z innymi podmiotami oraz niedostrzeganie złożoności problemów. Wszystko to stoi na przeszkodzie w rozwoju eklezjologii wspólnoty⁸. Z kolei J. Prusak wskazał na wymiary życia kościelnego, do których przeniknęły opisywane postawy. Autor zwrócił uwagę na zamknięty charakter formacji seminaryjnej, teologię moralną, a także zagadnienia mające charakter ściśle jurydyczny: sposób sprawowania władzy, posłuszeństwo przełożonym oraz prawo kanoniczne⁹.

Powyższe opinie pozwalają na poszukiwanie znamion klerykalizmu w systemie prawnym Kościoła. W analizie muszą być brane pod uwagę uwarunkowania zarówno organizacyjne, jak i społeczne. Te pierwsze, je-

⁶ Por. Peter James Cullinane, „Clericalism: avoidable damage to the Church,” *Australasian Catholic Record* 76, nr 2 (1997): 181–191; Thomas P. Doyle, „Roman Catholic Clericalism, Religious Duress, and Clergy Sexual Abuse,” *Pastoral Psychology* 51, nr 3 (2003): 209–215; Cataldo Zuccaro, „Clericalismo, ministeri, paternità,” *Urbaniana University Journal* 3 (2019): 57–61.

⁷ Rafał Klepka, „Klerykalizm,” w *Encyklopedia bezpieczeństwa*, t. 5, red. Olga Wasiuta, Sergiusz Wasiuta (Kraków: Wydawnictwo Libron, 2022), 370.

⁸ Giorgio Feliciani, „«Voi potete essere braccia, mani, piedi, mente e cuore di una Chiesa in “uscita”». Papa Francesco e i movimenti ecclesiali,” *Stato, Chiese e pluralismo confessionale* 22 (2020): 36–38.

⁹ Jacek Prusak, „Duchowny-pedofil, czyli kto?,” *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 14, nr 1 (2015): 24.

śli dotyczą hierarchicznego ustroju Kościoła, wynikają z woli Chrystusa. Władza jest potrzebna do zachowania porządku i w takim sensie sama natura władzy jest dziełem Stwórcy¹⁰. Chrystus zwołał Kościół jako społeczność zorganizowaną, mającą władzę i porządek prawny. Upoważnił On wspólnotę Kościoła do rządzenia wiernymi poprzez stanowienie ustaw oraz kierowanie wszystkim w zakresie kultu i apostołatu¹¹. W hierarchicznym ustroju Kościoła nie ma miejsca na promowanie postaw klerykalnych. Dlaczego więc pojawiają się one w strukturach organizacyjnych?

W odpowiedzi na to pytanie należy zwrócić uwagę na uwarunkowania społeczne, które przenikają do samych struktur, także do systemu prawa. W literaturze używa się sformułowania „kultura klerykalna”, w której mają udział zarówno duchowni, jak i świeccy. Polega ona na wynaturzonym rozumieniu władzy w Kościele oraz sposobu funkcjonowania, gdy się tę władzę sprawuje jako osoba duchowna. Główną cechą tej kultury jest przekonanie o wyższości duchowieństwa nad innymi „stanami” w Kościele, z kolei społeczne podkreślanie wyjątkowej roli kapłana umacnia go w poczuciu władzy¹². T. P. Doyle stwierdził, że w przeszłości w wielu miejscach formowano katolików w taki sposób, aby okazywali bezwarunkowy szacunek dla duchownych. Taka praktyka wywarła wpływ zarówno na opinię publiczną, jak i postawy indywidualne. Zdaniem autora wpływało to, przynajmniej częściowo, na opieszałość władz cywilnych w ściganiu duchownych oskarżonych o przestępstwa¹³. Należy zauważyć, że podobny wpływ miał miejsce w przypadku prawa kanonicznego oraz władz kościelnych. Klerykalizm przeniknął do struktur Kościoła jako zaniedbanie przy wykonywaniu władzy karania, a niekiedy również na poziomie wydawania ustaw. Wyraźnym przykładem na potwierdzenie powyższej tezy jest systematyka przyjęta w Księdze VI sprzed nowelizacji. W kan. 1395 za przedmiot szczególnej ochrony w przypadku przestępstw *contra sextum cum minore* uznano, na sposób klerykalny, obowiązek zachowania celibatu. Tym samym tytuł do ukarania był jakościowo inny, wręcz nieporównywalny z perspektywą aktualną – pogwałcenie godności

¹⁰ Zob. Marco Jonas Mikalonis, “El poder humano en la interpretación de Rm 13, 1 de Santo Tomás de Aquino,” *Scripta mediaevalia* 10, nr 2 (2017): 57–82.

¹¹ Por. *Lumen gentium*, nr 27.

¹² Doyle, *Roman Catholic Clericalism*, 203.

¹³ Doyle, *Roman Catholic Clericalism*, 213.

osoby małoletniej¹⁴. Wielu przełożonych odstępowało od wymierzenia kary wobec duchownego, który „co najwyżej” nie dochował celibatu. Przełamanie klerykalnej optyki w tej materii stały się normy o *delicta graviora*¹⁵, w których powrócono do tradycyjnego określenia przedmiotu ochrony (*delicta contra mores*)¹⁶. Reforma Księgi VI rozstrzygnęła definitywnie, że na pierwszym planie znajduje się godność osoby skrzywdzonej, a nie niedochowanie zobowiązania dyscyplinarnego przez duchownego.

Chcąc dobrze zrozumieć, na czym polega ustanawianie rozróżnienia społecznego generującego klerykalizm, należy przyjrzeć się determinantom ludzkich postaw i opinii, które wpływają na przyznawanie duchownym specjalnego statusu, przywilejów i szczególnej roli. W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwa klasyczne podejścia: socjologiczne oraz psychologiczne. Podejście socjologiczne wskazuje na takie czynniki, jak tradycja kulturowa, instytucje społeczne czy normy grupowe. Zwolennicy podejścia psychologicznego dostrzegają szczególną rolę zbiorowości pierwszego stopnia (rodzina, krąg przyjaciół, środowisko pracy, itp.) oraz postaw¹⁷. Czynniki z obydwu grup mają potencjał kreowania postaw klerykalnych. Takie postawy mogą też utrzymywać sami duchowni, którzy również kształtują tradycję kulturową, mają duży wpływ na normy grupowe i często przynależą do grup determinujących postawy.

2. DIAGNOZA PROBLEMU I DECYZJA O REFORMIE

W 2010 r. ukazał się artykuł abp. J. I. Arriety na temat rewizji kanonicznego systemu karnego i udziału w tym procesie kard. J. Ratzingera.

¹⁴ Wskutek nowelizacji przestępstwa seksualne przeciwko małoletnim przeniesiono z rozdziału *Przestępstwa przeciwko szczególnym obowiązkom* do rozdziału *Przestępstwa przeciwko życiu, godności i wolności osoby*.

¹⁵ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010): 419–434.

¹⁶ W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. za przedmiot ochrony uznano w przypadku tego typu przestępstw dobre obyczaje (*boni mores*). Por. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1918), kan. 2359 § 2.

¹⁷ Stanisław Kuśmierski, *Opinia publiczna. Wprowadzenie do teorii* (Warszawa: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 1997, 30–31; Robert Staniszewski, „Opinia publiczna – teoretyczny sens i zakres pojęcia,” *Studia Politologiczne* 25 (2012): 114.

Autor zwrócił uwagę na problem rozpowszechnionego antyjurydyzmu, który w latach posoborowych wyrażał się między innym w tym, że trudno było pogodzić wymogi miłości duszpasterskiej z wymogami sprawiedliwości i dobrego zarządzania¹⁸. Z czego wynikała trudność w pogodzeniu rzeczywistości, wydawać by się mogło, niesprzecznych: prawa i miłości duszpasterskiej? Pastoralność prawa, czy to od strony funkcjonowania w misji uświęcania, jak i wewnątrz Ludu Bożego, znajduje swoje solidne podstawy w soborowej eklezjologii¹⁹. Z tego wynika, że przeciwstawność: miłość duszpasterska – prawo jest błędem, tak samo jak przeciwstawność: miłość ojcowska przełożonego wobec duchownego – ukaranie go, jeśli popełnił przestępstwo. Arrieta przyznał, że brzmienie niektórych kano-nów odczytywano jako zachęcanie ordynariusza do niestosowania sankcji karnych, chociaż nałożenie kary było konieczne ze względu na wymogi sprawiedliwości²⁰.

W latach posoborowych w dyscyplinie karnej na poziomie partykularnym obowiązywały kryteria pomocniczości i decentralizacji, co mogło być traktowane jako usprawiedliwienie dla przedstawionych powyżej praktyk. Zgodnie z konstytucją *Lumen gentium* biskupi są zastępcami Chrystusa w swoich diecezjach²¹, dlatego też KPK/83 w wielu przypadkach pozostawiał ordynariuszom ocenę i rozeznanie celowości lub bezcelowości nałożenia sankcji karnych oraz sposobu postępowania w konkretnych przypadkach. Doktryna soborowa, która przesuwiała odpowiedzialność do Kościołów partykularnych, nie odbierała ani nie ograniczała władzy karania, wręcz przeciwnie, promowała ją w tychże Kościołach. Bywała jednak wytłumaczeniem dla klerykalnej interpretacji prawa i niekarania przestępców. W konsekwencji biskup nie wykonywał obowiązków związanych z pełnieniem urzędu zastępcy Chrystusa w diecezji, do czego zobowiązywał go sobór. Powinien bowiem nie tylko przestrzegać sumiennie przepisów, ale też wykonywać władzę karania nadaną

¹⁸ Por. Arrieta, *L'influsso del cardinale Ratzinger*, 432.

¹⁹ Por. Jan Paweł II, *Ad Romanae Rotae Praelatos, auditores, officiales et advocatos anno iudiciali ineunte* (18.01.1990), AAS 82 (1990): 873 872–877.

²⁰ Por. Arrieta, *L'influsso del cardinale Ratzinger*, 432.

²¹ Por. *Lumen gentium*, nr 27.

przez Chrystusa. Kościół od samego początku swego istnienia zawsze ją wykonywał, a przeciwne zapatrywania niejednokrotnie potępiał²².

Tendencje antyjurydyczne sprzyjały rozpowszechnianiu się klerykalizmu przy stosowaniu kanonicznego prawa karnego, a nawet przy tworzeniu przepisów. Liczba typów przestępstw w KPK/83 została znacznie zredukowana do czynów szczególnie poważnych, a nakładanie sankcji poddane zostało kryteriom oceny każdego ordynariusza, co wiązało się z niebezpieczeństwem arbitralności i rozbieżności między różnymi Kościołami partykularnymi²³. Tam, gdzie przyznawano duchownym specjalny status, łatwiej było odstąpić od wymierzenia kary, jeśli prosił o to sprawca i chciał tego sam przełożony. Przełożony z kolei nie wymierzał kary, gdy arbitralnie uznał to za słuszne lub gdy różne grupy nacisku go od tego odwiódły²⁴.

Podczas prac nad rewizją Księgi VI odnaleziono list datowany na 19 lutego 1988 r. napisany przez kard. J. Ratzingera. Jego adresatem jest przewodniczący ówczesnej Papieskiej Komisji ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, kard. R. J. Castillo Lara. Z treści listu wynikało, że już pod koniec lat 80. XX wieku ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary dostrzegł mankamenty prawa spowodowane klerykalizmem. Do kompetencji tej właśnie dykasterii należała ocena prośb o dyspensę od obowiązków wynikających ze święceń. Owe dyspensy udzielano jako aktu łaski ze strony Kościoła, jednak – jak słusznie zaważył Ratzinger – okoliczności przedstawiane jako motywacje niektórych prośb bynajmniej na taki akt nie zasługiwały. Ratzinger napisał, że dykasteria napotyka przypadki duchownych, którzy, pełniąc posługę, dopuścili się poważnych i skandalicznych czynów²⁵. List ukazuje klerykalny absurd

²² Por. John A. Renken, *The Penal Law of the Roman Catholic Church. Commentary on Canons 1311–1399 and 1717–1731 and Other Sources of Penal Law* (Ottawa: Saint Paul University 2015): 15.

²³ Por. Arrieta, *L'influsso del cardinale Ratzinger*, 432.

²⁴ Na mocy listu apostolskiego *motu proprio* papieża Franciszka *Come una madre amorevole* z 4 czerwca 2016 ustanowiono procedurę usuwania biskupów z urzędu za zaniedbania czy bezprawne działania, które spowodowały szkody konkretnym osobom lub całej wspólnoty. W liście apostolskim *motu proprio Vos estis lux mundi* z 7 maja 2019 uznano za przestępstwo utrudnianie albo unikanie przez biskupów świeckich lub kanonicznych dochodzeń karnych bądź administracyjnych za przestępstwa *contra sextum cum minore*.

²⁵ Por. Arrieta, *L'influsso del cardinale Ratzinger*, 433.

udzielania jako aktu łaski czegoś, co powinno być karą wydalenia ze stanu duchownego. Powyższa sytuacja przypomina przywołany już problem uznania w KPK/83 za przedmiot szczególnej ochrony, w przypadku przestępstw *contra sextum cum minore*, obowiązku zachowania celibatu.

3. PRZESTĘPSTWA WPROWADZONE WSKUTEK REFORMY W KONTEKŚCIE PRZEZWYCIĘŻANIA KLERYKALIZMU

Do Księgi VI włączono przestępstwa, które nie istniały w KPK/83 sprzed nowelizacji. Chodzi o czyny uregulowane jako przestępstwa w latach późniejszych, zwłaszcza przestępstwa zastrzeżone dla Dykasterii Nauki Wiary²⁶. Ustawodawca włączył również do znowelizowanej księgi niektóre przestępstwa z KPK/1917, które nie znalazły się w prawie promulgowanym w 1983 r.²⁷ Szczegółowo reguluje się przestępstwa o charakterze majątkowym (kan. 1376): alienacja dóbr kościelnych bez wymaganej konsultacji czy zezwolenia, przestępstwa popełnione wskutek poważnego zaniedbania w zarządzaniu majątkiem kościelnym. Wreszcie pojawiły się nowe, niestypizowane wcześniej przestępstwa²⁸.

Wprowadzenie karalności wyliczonych czynów ma na celu ochronę wszystkich wiernych i – co należy podkreślić – nie tylko tych przynależą-

²⁶ Posługiwanie się pornografią dziecięcą przez duchownych i zakonników (kan. 1398 § 1, 2°–3°); usiłowanie udzielania święceń kobietom (kan. 1379 § 3); świętokradcza konsekracja eucharystyczna (kan. 1382 § 2); rejestrowanie albo rozpowszechnianie w mediach treści spowiedzi (kan. 1386 § 3).

²⁷ Korupcja w działaniach urzędowych (kan. 1377 § 2); udzielanie sakramentów osobom, którym nie wolno ich udzielać (kan. 1379 § 4), ukrywanie nieprawidłowości przez kandydata do święceń (kan. 1388 § 2). Por. Nicolás Zambrana-Tévar, „The New Reform of the Penal Law of the Catholic Church: Resuscitating a Forgotten Pastoral Instrument?,” *Oxford Journal of Law and Religion* 10, nr 2 (2021): 245–246.

²⁸ Naruszenie tajemnicy papieskiej (kan. 1371 § 4); naruszenie obowiązku wykonania wyroku lub dekretu karnego (kan. 1371 § 5); niewykonanie obowiązku zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa (kan. 1371 § 6); bezprawne porzucenie posługi kapłańskiej (kan. 1392); domaganie się za posługę ofiary wyższej niż ustalona albo dodatkowych kwot, albo czegoś dla własnej korzyści (kan. 1377 § 2); niewypełnienie obowiązku wykonania wyroku lub dekretu karnego (kan. 1371 § 5); przestępstwo duchownego lub zakonnika, który popełniłby przestępstwo w sprawach gospodarczych karane przez prawo państwowe albo łamałby zakaz obejmowania urzędów świeckich lub zarządzania przez duchownych majątkiem osób świeckich (kan. 1393 § 2).

cych do stanu duchownego. Jak stwierdził papież Franciszek, „zrewidowana Księga VI ma być narzędziem dla dobra dusz”. Jej przepisy wprowadzają pasterze, ponieważ ich posługa jest wypełnianiem „obowiązku sprawiedliwości – wybitnej cnoty kardynalnej”, także poprzez nakładanie kar, gdy wymaga tego dobro wiernych²⁹. Zarówno treść przestępstw w ujęciu normatywnym, jak i nowa „filozofia” kanonicznego prawa karnego, realizują postulat przewycięzania klerykalizmu. Oznacza to zerwanie z rozpowszechnionym w przeszłości rozumieniem święceń w oparciu o teologię zabarwioną jansenistycznie, o charakterze etyczno-elitarnym i mistycznym, negującą „ja” osoby przyjmującej święcenia, by mogła ona działać *in Persona Christi*. Według T. Schärtla doprowadziło to do kryzysu urzędu w Kościele i licznych nadużyć³⁰.

Prawo powinno chronić dobro wszystkich wiernych, bez rozróżnienia na stany. Wskutek reformy rozciągnięto karanie przestępstw *contra sextum cum minore* także na zakonników i wiernych świeckich pełniących w Kościele funkcje, urzędy czy zadania (kan. 1398 § 2). W przypadku osoby skrzywdzonej oraz wspólnoty Kościoła dobro przychodzi jako kara nakładana na duchownego, co w kulturze klerykalnej bywało nie do zaakceptowania. Kara ma na celu zadośćuczynienie i przywrócenie sprawiedliwości, co akurat doktrynalnie nigdy nie budziło wątpliwości. Z kolei w przypadku przestępcy wymierzenie kary również należy postrzegać w kategoriach dobra. Tworzy ona warunki dla poprawy oraz społecznej reintegracji. Jak zauważył J. Bernal, prawo nie rozpatruje zła we wszystkich jego wymiarach. Dotyczy ono przede wszystkim relacji społecznych. Kara ma umożliwić sprawcy ponowne stworzenie tych relacji. Jeśli wskutek przestępstwa zostaje on wyrzucony z dynamiki współżycia wspólnotowego, na skutek kary ponownie integruje się ze społecznością³¹.

²⁹ „His omnibus praemissis, praesenti Constitutione Apostolica promulgamus textum recognitum Libri VI Codicis Iuris Canonici prout ipse est ordinatus ac recognitus, sperantes fore ut fiat instrumentum pro animarum bono eiusque praescripta iuste et misericorditer Pastores ad actum deducant quoties necessarium est, scientes se ex iustitia, quae eminens est virtus cardinalis, obligatione teneri imponendi poenas cum fidelium bonum id exigit”. Franciszek, *Pascite gregem Dei*, 537. Tłum. własne.

³⁰ Por. Thomas Schärtl, „Amerikanischer Albtraum. Die perfide Interpretation des Missbrauchs,” *Stimmen der Zeit* 143, nr 11 (2018): 764–766.

³¹ Autor nazywa ten proces „społeczną reintegracją sprawcy” („*reintegración social del sujeto*”). Tłum. własne.

W przeszłości kultura klerykalna skutkowała nadużyciami związanymi z nadużywaniem władzy duchowej, ale także zaniedbaniami w wymierzaniu sprawiedliwej kary kanonicznej. Wskutek reformy zmniejszono liczbę sytuacji, w których samą karę oraz jej wybór pozostawia się uznaniu ordynariusza. Dawniejsze przepisy bywały nieokreślone, ponieważ sądzono, iż poszczególni biskupi i przełożeni sami lepiej określą, kiedy i jak karać sprawiedliwie. Jednak biskupi często nie korzystali z tej możliwości i nie karali sprawców³². Kluczem hermeneutycznym pozwalającym interpretować obowiązujący system karny jest istotna zmiana dokonana przez ustawodawcę w KPK/83. W kan. 1341 przed nowelizacją zapisano następującą kolejność celów kary kanonicznej: naprawienie zgorszenia, przywrócenie sprawiedliwości, poprawa winnego. Obecnie w nieistniejącym wcześniej kan. 1311 § 2, jak też w znowelizowanym kan. 1341, obowiązuje nowa kolejność: przywrócenie sprawiedliwości, poprawa przestępcy i naprawienia zgorszenia. Uwarunkowania organizacyjne w Kościele mają gwarantować sprawiedliwość oraz skuteczne zabezpieczenie przed szkodliwymi tendencjami społecznymi, takimi jak klerykalizm. Wyraża to zmiana systematyki oraz nazewnictwa niektórych tytułów, sekcji i rozdziałów.

PODSUMOWANIE

Generowana społecznie kultura klerykalna stała się istotnym problemem dla Kościoła, i jako taka wpłynęła na tworzenie ustaw oraz stosowanie prawa. Przejawiało się to w eliminowaniu karania jako instrumentu przywracania sprawiedliwości, zadośćuczynienia i poprawy. Postawy klerykalne, sprzeczne z ustrojem hierarchicznym Kościoła, sprzyjały przyznawaniu „immunitetu” duchownym, których należało sprawiedliwie ukarać za popełnione przestępstwo. W niektórych przypadkach dochodziło do absurdów, na co zwrócił uwagę kard. Ratzinger: wymierzając karę, czyniono to jako akt łaski wobec duchownego. „Klerykalnymi aktami łaski” były też wszelkie decyzje, w których stawiano na pierwszym

José Bernal, „Sentido y régimen jurídico de las penas expiatorias,” *Ius Canonicum* 38, nr 76 (1998): 600–601, <https://doi.org/10.15581/016.38.15887>.

³² Ricardo Medina, „La actualidad del Derecho Penal Canónico: crimen y castigo en la Iglesia,” *Anuario Argentino de Derecho Canónico* 21 (2015): 415–416.

miejscu duchownego przestępcę, a nie osobę skrzywdzoną. Księga VI sprzed nowelizacji nie zapobiegała dostatecznie sytuacjom, w których przestępca mógł uniknąć kary. Nie zabezpieczano praw osób skrzywdzonych, ale paradoksalnie to samo dotyczyło sprawców. Oni również mają prawo do kary, która pozwala im na poprawę i społeczną reintegrację.

Chociaż w konstytucji promulgującej Księgę VI nie pojawia się ani razu słowo „klerykalizm”, można tam dostrzec krytykę samego zjawiska. Już w pierwszym akapicie Ojciec Święty przywołuje słowa z obrzędu święceń biskupich, przypominając, że władza w Kościele nie pochodzi z ustanowienia społecznego, ale sprawuje się ją w imieniu i mocą Chrystusa³³. Należy przyjąć z uznaniem metodologię przyjętą w procesie rewizji Księgi VI. Jest ona pozbawiona wadliwości klerykalnej oraz zastosowana w duchu kolegiałności i współpracy. Najprawdopodobniej właśnie z tym związany jest stosunkowo długi czas przygotowywania reformy.

Znowelizowane prawo nie pozostawia już ordynariuszom tak dużej swobody w ocenie i rozeznaniu celowości lub bezcelowości nałożenia sankcji karnych oraz sposobu postępowania w konkretnych przypadkach. Określenie kar jest bardziej konkretne i odpowiada wymogom legalności karnej. Ordynariusze i sędziowie otrzymali obiektywne kryteria przy określaniu sprawiedliwej kary. Ograniczono przypadki, w których nałożenie sankcji zależy od arbitralnej decyzji ordynariusza. Zreformowane kanoniczne prawo karne jest narzędziem służącym dobru wszystkich wiernych, dlatego przepisy Księgi VI powinny być wprowadzane w życie ze sprawiedliwością i miłosierdziem.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983). AAS 75 (1983), pars II: 1–317. Znowelizowana Księga VI: AAS 113 (2021): 537–555.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1918.
- Franciszek. *Constitutio Apostolica «Pascite gregem Dei» qua Liber VI Codicis Iuris Canonici reformatur* (23.05.2021). AAS 113 (2021): 534–637.

³³ Por. PGD, s. 534.

- Jan Paweł II. *Ad Romanae Rotae Praelatos, auditores, officiales et advocatos anno iudiciali ineunte* (18.01.1990), AAS 82 (1990): 872–877.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010). AAS 102 (2010): 419–434.
- Sobór Watykański II. *Constitutio dogmatica de Ecclesia «Lumen gentium»* (21.11.1964). AAS 57 (1965): 5–67.

Literatura przedmiotu

- Arrieta, Juan Ignacio. „L’influsso del cardinale Ratzinger nella revisione del sistema penale canonico.” *La Civiltà Cattolica* 161, nr 3851 (2010): 430–440.
- Bernal, José. „Sentido y régimen jurídico de las penas expiatorias.” *Ius Canonicum* 38, nr 76 (1998): 595–615. <https://doi.org/10.15581/016.38.15887>.
- Cullinane, Peter James. „Clericalism: avoidable damage to the Church.” *Australasian Catholic Record* 76, nr 2 (1997): 181–191.
- Doyle, Thomas P. „Roman Catholic Clericalism, Religious Duress, and Clergy Sexual Abuse.” *Pastoral Psychology* 51, nr 3 (2003): 189–231.
- Feliciani, Giorgio. „«Voi potete essere braccia, mani, piedi, mente e cuore di una Chiesa in «uscita»». Papa Francesco e i movimenti ecclesiali.” *Stato, Chiese e pluralismo confessionale* 22 (2020): 29–43. <https://doi.org/10.13130/1971-8543/14697>.
- Keenan, Marie. *Child Sexual Abuse & The Catholic Church*. Oxford: Oxford University Press, 2012. <https://doi.org/10.1177/13634607135078>.
- Klepka, Rafał. „Klerykalizm.” W *Encyklopedia bezpieczeństwa*, t. 5, red. Olga Wasiuta, Sergyusz Wasiuta, 370–375. Kraków: Wydawnictwo Libron, 2022.
- Medina, Ricardo. „La actualidad del Derecho Penal Canónico: crimen y castigo en la Iglesia.” *Anuario Argentino de Derecho Canónico* 21 (2015): 415–424.
- Peloso, Francesco. *Oltre il clericalismo: Preti, donne e laici nella Chiesa di Francesco*. Roma: Città Nuova, 2020.
- Prusak, Jacek. „Duchowny-pedofil, czyli kto?” *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 14, nr 1 (2015): 14–29.
- Renken, John A. *The Penal Law of the Roman Catholic Church. Commentary on Canons 1311–1399 and 1717–1731 and Other Sources of Penal Law*. Ottawa: Saint Paul University 2015.
- Schärtl, Thomas. „Amerikanischer Albtraum. Die perfide Interpretation des Missbrauchs.” *Stimmen der Zeit* 143, nr 11 (2018): 753–768.
- Zambrana-Tévar, Nicolás. „The New Reform of the Penal Law of the Catholic Church: Resuscitating a Forgotten Pastoral Instrument?” *Oxford Journal of Law and Religion* 10, nr 2 (2021): 227–253. <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwab020>.
- Zuccaro, Cataldo. „Clericalismo, ministeri, paternità.” *Urbaniana University Journal* 3 (2019): 57–61.

Literatura pomocnicza

- Kuśmierski, Stanisław. *Opinia publiczna. Wprowadzenie do teorii*. Warszawa: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 1997.